

DUYGU EĞİTİMİ VE FELSEFE

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Prof. Dr. Nurten GÖKALP

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü

nurten.gokalp@hbv.edu.tr

ORCID: 0000-0003-4215-772X

Gönderim Tarihi: 06.11.2019 Kabul Tarihi: 10.12.2019

Alıntı: GÖKALP, Nurten (2019). "Duygu Eğitimi ve Felsefe", *AHBV Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (1) 77-81.

ÖZ: İnsan duygusal özellikleri inkâr edilemeyen bir varlıktır. Duygularının onun yaşamındaki rolü ve etkisi küçümsenemeyecek kadar fazladır. Duygunun doğası, ahlâk felsefesi, felsefi psikoloji, zihin felsefesi, motivasyon psikolojisi, öğrenme teorisi, eğitim psikolojisi, psikiyatri, meta psikoloji ve teolojiyi de içine alan çok sayıdaki disiplinin ortak konusudur. Ancak her disiplin bu konuyu kısmen aydınlatmakta ya da yalnızca kendi alanı ve yöntemi ile ilgili ele almaktadır. İnsanı tanımak ve anlamak onun sahip olduğu bütün özellikleri ile değerlendirmekle mümkündür. Aslında temel amacı insanın kendisini ve başkalarını tanıyarak onlarla uyumlu ve huzurlu bir beraberliği yaşamak için sahip olduğu ham yetenekleri geliştirmek olan eğitimin bu amacını gerçekleştirebilmesi insanın kendisini bilmesi ile doğru orantılıdır. Dolayısıyla eğitimin insanın kendisini bilmesine yardımcı olacak şekilde planlanması ve sürdürülmesi gerekmektedir. Bunun için de insanın önemli bir boyutu olan duygularını tanıması önemlidir. İşte bu nedenle duygu eğitimi, eğitimin önemli bir boyutudur ve gerekli önem verilmelidir. Bu çalışmada duygu eğitiminin gerekliliğine dair bir içerik ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Duygu, insan, duygu eğitimi, felsefe

Emotional Training and Philosophy

ABSTRACT: Man is a being whose emotional properties cannot be denied. The roles and effects of his emotions in his life are dramatically great. The nature of emotion is commonly studied by different disciplines like philosophy of morality, philosophical psychology, philosophy of mind, psychology of motivation, learning theory, educational psychology, psychiatry, meta psychology and theology. However, each discipline sheds partial light on this subject or examines this issue from its own point of view and method. It is possible to know and understand man only by evaluating him with all his properties. The main purpose of education is to develop the raw capabilities of man for the purpose of living with other people harmoniously and peacefully by recognizing himself and others. Whether education can fulfil this purpose is proportionally related to whether man knows himself. Accordingly, it is necessary to plan and maintain the education in such a way as to help man know himself. It is for this reason that it is important to recognize the emotions of man as they form an important dimension of him. This is what makes emotion training an important dimension of education which should therefore be duly regarded. The necessity of emotional training will be discussed in this study.

Key Words: Emotion, man, emotional training, philosophy.

Temel amacı insanın kendisini ve başkalarını tanıyarak onlarla uyumlu ve huzurlu bir beraberliği yaşamak için sahip olduğu ham yetenekleri geliştirmek olan eğitimin bu amacının gerçekleştirilmesi insanın kendisini bilmesi ile doğru orantılıdır. Bu nedenle eğitimin insanın kendisini bilmesine yardımcı olacak şekilde planlanması ve sürdürülmesi gerekmektedir.

İnsanın kendini bilmesi problemi felsefenin en eski ve en temel problemlerindedir. Antik Yunan filozofu Sokrates (M.Ö. 470-399) bu düşüncüyü sistemli olarak dile getiren ilk filozoftur. Sokrates'in "Kendini bil" tavsiyesi hem bilme hem de bilgiyi kullanma eylemini içermekte ve bütüncül bir anlam yüklenmektedir. Ona göre insan kendini tanımalı, insan olmasının gereğini kavramalı ve anlamalı, kendini ona uygun biçimde şekillendirmelidir. İnsanın hem insan olarak sahip olduğu niteliklerini bilmesi hem de kendi farklılığını ortaya koyması gerekmektedir. İnsanın bunları gerçekleştirme sürecinde en büyük yardımcısı ise aklıdır. Akı ile insan doğru

bilgiye sahip olacak ve bu bilgiyi kullanarak bir insan olarak anlamını açığa çıkaracaktır. Sokrates'in bu düşüncesi insan olmanın önemine ve anlamına bir vurgudur ve bu süreçte akıl, insanın ayırıcı özelliği olarak görülmekte ve övülmektedir.

Sokrates'in öğrencisi Platon (M.Ö. 427-347) da insanın ayırıcı özelliği olan düşünebilme üzerine temellenen bir insan doktrini oluşturmuştur. Ona göre insan, ölümsüz olan ruh ile ölümlü olan beden birlikteliğine, iyi ile kötünün bir arada idare edilmesine dayalı olarak anlaşılır. Ruh insanın en değerli parçasıdır. Ancak beden ile ilişkisi de inkâr edilemez. Platon'a göre insanda her şey ruha, ruhun kendisi de akla bağlıdır. Ruh ile beden ilişkisinde ruha komutanlık ve efendilik, bedene ise kölelik ve boyun eğme verilmiştir (Platon, 1980, s. 52).

Akıl ile insan, doğruya, güzele ve iyiye ulaşır. Akıl insanı aldatıcı olan görünüşler âleminde, gerçek âlem olan ideler âlemine yükseltir. O bedeni yöneten, yönlendirendir. Bedensel eğilimler ve tutkular akıl dışıdır ve uzaklaşılması gerekir.

Platon'a göre, tüm coşku ve istekler ölümlü olan bedene ait özellikler olarak görüldüğü için onlardan kaçınılması, uzaklaşılması tavsiye edilmektedir. Dolayısıyla insanın duyguları ve duygusal boyutu aşagılanmaktadır.

Benzer biçimde Antik dönemin sonunda baskın bir felsefe olan Stoa felsefesinde, insanın içinde akli olanı yanı sıra akıldışı ve kontrolsüz dürtüler ya da duygulanımlar olduğu ve erdem de aslında bu duygulanımlarla bir mücadele olduğu ifade edilmiştir. Çünkü duygulanımlar ya da dürtüler çoğu kez akıl ve itidal ile zıttırlar, sadece sakinleştirilmeleri yeterli olmayabilir. Ortadan kaldırılmaları da gerekebilir. Duygulanımların aksine erdem ruhun akli bünyesine dayanır. İlk şartı ne yapıp ne yapmama konusunda doğru görüşlere sahip olmaktır. Dolayısıyla erdem bilgi olarak, zaaf yahut kötülük de cehalet olarak tanımlanır, duygulanımlar ise yanlış değer yargılarına bağlanır (Zeller, 2001, s. 270).

Antik felsefede başlayan ve akli övüp duyguları aşagılayan bu eğilim modern felsefenin kurucusu kabul edilen Descartes ile daha keskin bir biçime kavuşmuştur.

Descartes bu görüşünü iki farklı töz olarak kabul ettiği ruh ile beden arasında yaptığı ayırımı dayandırmıştır. Ruh ve beden iki ayrı tözdür ve bilginin ilerleyişine bağlı olarak varlıkları hakkında herhangi bir şüphe yoktur. Onların birbirinden ayırt edilmesine vesile olan öznelilikleri vardır. Ruhun özneliliği düşünce, cismin özneliliği uzamdır. Cisimli töz olan bedenin özünü uzunluk, enlilik ve derinlik yani uzam teşkil ederken, düşünce düşünen tözün yani ruhun özünü teşkil etmektedir. Ruh düşünen bir tözdür dolayısıyla maddesizdir. Beden ise maddedir. Bu iki töz nasıl olup da insanda bir araya gelmektedir?

Descartes, ruh ile bedenin birlikteliğini ikisinin bütünleşmesi olarak değil de iki ayrı şeyin bir arada çalışması ve birbirini etkilemesi olarak anlar. Yalnızca yer kaplayan beden ile yalnızca düşünce olarak varolan ruhun birleşmesine, ruhun bedeni hareket ettirmesi ve bedenin de duygular veya ihtiraslar oluşturmak suretiyle ruha etki etmesi anlamı yüklenir. Dolayısıyla duygular da bedenin fizyolojik özellikleriyle ilişkilendirilir.

Descartes'e göre ruh ve bedenden oluşan insan, aklını gücü yettiği kadar iyi kullanan, bütün işlerinde en iyi olduğuna hükmettiği şeyi yapabilmek için sağlam ve sabit bir iradeye sahip olan bir varlık olmak zorundadır. İnsanın temel düşüncesi ruhun gerçek gıdası olan bilgeliği aramak ve böyle büyük bir iyiliği istemektir. "Bu, bir üstün iyi, hakikatin ilk nedenlerle bilinmesinden, yani felsefenin incelediği bilgeliğinden başka bir şey değildir." (Descartes, 1986, s. 8). O halde bu ilkeleri elde etmeye, doğru düşünmeye, yani iyi hüküm vermeye ve en yüksek ilim elde etmeye çalışmak lazımdır. Zira bunu elde etmeye gücü yetmeyecek hiçbir zihin yoktur. Bu türlü ilkeleri ve ondan çıkarılacak şeyleri anlayacak kadar akıl herkeste vardır. Sadece, zihni olgunlaştırmak bunun için de bu üstünlükleri elde edebilecek şeyleri tatbik etmek, akli kullanmak gerekir.

Descartes sonrası pek çok filozof da benzer biçimde akıl ile duygu arasında karşıtlık ilişkisi olduğunu kabul etmiş ve bu ilişkide aklın duygu karşısında üstün olduğunu ve olması

gerektiğini düşünmüştür. Buna göre rasyonel değerlendirmenin daha insani duygusal değerlendirmenin ise zayıflık olduğu iddiası güçlenerek günümüze kadar varlığını sürdürmüştür.

İnsan eğitimi üzerine düşünenler de aynı şekilde insanın rasyonel bir varlık olarak sahip olduğu akli yeteneklerini geliştirmesine yönelik düşünceler ve uygulamalar üzerinde yoğunlaşmışlardır. Örneğin genetik epistemoloji ve bilişsel gelişim alanında çalışmalar yapmış olan İsviçreli psikolog Jean Piaget (1896-1980) insanın dış dünyadan yalnızca izlenimler almakla kalmayıp zekâsını etkin bir tarzda yapılandırdığını ve birey çevre ilişkilerinin önemli olduğunu iddia etmiştir. İnsanın zekâsını en etkili biçimde geliştirmesinin yollarına, bilişsel gelişimin önemine ve bu gelişimi sürdürecektir bir eğitim planlamasının önemine dikkat çekmiştir. Eğitim tarihinde benzeri örnekleri çoğaltmak mümkündür.

Yani aslında eğitim insanın tek boyutunu değil bütünlüklü bir yapı içerisinde sahip olduğu tüm özelliklerini geliştirmektir. Bu durumda insanın eğitimi sadece zihinsel yeteneklerini geliştirmeye odaklanmış diğer boyutları ihmal edilmiş olmaktadır. Yani insanın zihinsel özellikleri geliştirilirken manevi ve duygusal özelliklerini geliştirecek olan duygu eğitimi göz ardı edilmektedir.

Oysa insan duygusal yanı ve özellikleri inkâr edilemeyen varlıktır. Karar vermesi ve uygulaması sürecinde duyguların yeri ve etkisi çoğu kez aklının etkisinden daha fazladır. New York Bilimleri Merkezinde çalışan Joseph LeDoux adlı bir nörolog insan beyninde bulunan amigdala adındaki badem şeklindeki bir kütleinin duygusal fonksiyonların merkezi olduğunu keşfeden kişidir (Goleman, 1998, s. 30-31).

Buna göre insanın öğrenme ve hatırlama süreçlerinin büyük bir kısmı beynin limbik yapılarında, duygusal durumlar ise amigdalada gerçekleştirilmektedir. Duygularımızın akılcı, zihinden bağımsız olarak görüş edinebilen kendilerine özgü bir zihni olduğu kabul edilmektedir. Bu durumda bizler “aslında iki zihne sahibiz; birisi düşünüyor, diğeri ise hissediyor” (Goleman, 1998, s. 23). Birbirinden tamamen farklı bu iki kavrama tarzı, zihinsel yaşantımızı oluşturmak için etkileşim halindedir. Akılcı zihin, çoğunlukla farkında olduğumuz bir kavrama tarzıdır; bilincimize daha yakındır, düşüncelidir ve tartıp yansıtabilir. Bunun yanı sıra fevri ve güçlü, bazen de mantıksız olan bir kavrama sistemi daha vardır; bu da duygusal zihindir. Biri duygusal, diğeri akılcı olan bu iki zihin çoğunlukla bir uyum içinde ve farklı bilinç biçimlerini kaynaştırarak hayatta yol almamıza yardımcı olur. Bu bilimsel keşifte de görüldüğü gibi duygular insanın önemli özelliğidir ve eğitim süreci içinde hak ettiği yeri alması gerekmektedir.

Peki, duygu eğitimi nedir?

Duygu eğitiminin temeli insanın kendini bilmesine dayanmaktadır. Bir insanın kendini bilmesi öncelikle bir insan olarak sahip olduğu özelliklerini keşfetmesi daha sonra bir birey olarak sahip olduğu ayırıcı özelliklerini ortaya çıkarması ile ilgilidir. İnsanı insan yapan temel özellikler bütün insanlarda ortaktır. Bu özelliklere sahip olmak bakımından insanlar arasında fark da yoktur. İnsan türüne has özelliklerinin farkına varan bireyin kendi değerlerini kazanması, onlarla kendini biçimlendirmesi ve kişiliğini oluşturması kendini bilme süreci ile ilişkilidir. Felsefede kendini bilmenin önemine dikkat çeken ilk filozof İlkçağ Yunan filozofu Sokrates'tir. Ancak Sokrates'in bu tavsiyesinde duygunun değil aklın eğitime vurgu yapılmıştır. Dolayısıyla kendini bilmenin içeriğine bütüncül değil kısmi bir anlam yüklenmiştir. İnsanın ne olduğu sorusunun cevabı da buna bağlı olarak sınırlı kalmıştır.

18. yüzyıl Alman filozofu I. Kant insanın kendini bilmesinin insanın ne olduğunu bilmesi ile alakalı olduğunu ifade ederken insanın iki farklı boyutuna dikkat çekmiştir. Kant'a göre insan iki farklı açıdan incelenebilir: o, bir yanı ile doğal bir varlık, bir yönü ile özgür, otonom bir varlıktır. İnsan, doğal yönü ile her doğal nesne gibi doğa yasalarına bağlı iken otonom yönü ile özgür ve sahip olduğu yetenekleri geliştirmeye olanaklı bir varlıktır. Sahip olduğu bu yetenekleri geliştirme imkânını kullanan birey, insan olmanın amacını da gerçekleştirmiş olacaktır. Bu durumda Kant'a göre insanın otonom yönünün geliştirmesi ve güçlendirmesinde özgürlüğünü kazanıp kullanması belirleyici olmaktadır. Dolayısıyla kendini bilmek özgürlükle alakalıdır ve

insanın kendi özgürlüğünün farkına varıp ahlaki değerlendirmeler ve düzenlemeleri temellendirebileceği bir dayanak oluşturabilir (Atıcı, 1997, s. 329).

Kişinin kendini ve başkalarını belirleme sürecinde önemli bir faktör olan özgürlük, felsefe sözlüklerinde “kişinin kendi kendini belirlemesi, denetlemesi ve düzenlemesi, bireyin kendisini, dış baskı, etki ya da zorlamalardan bağımsız olarak, kendi arzu edilir ideallerine, motiflerine ve isteklerine göre yönlendirmesi durumu” (Cevizci, 1996, s. 408) olarak tanımlanmaktadır. Özgürlük, insan olmanın en önemli özelliklerinden biridir. Özgürlük hali insanın ahlaki bir varlık olarak kendi tercihlerine uygun kararlarına ve iradesinin buyruklarına göre davranması durumu olarak betimlenebilir.

Bir hak olarak özgürlük insanın doğuştan sahip olduğu, vazgeçilemez ve devredilemez haklarından olup insanın seçimlerini kendisi yapan bir varlık olmasını sağlar. Seçme süreci kişinin başkalarıyla özdeşleşmesi ve kendi dışında başkalarının da söz konusu olduğunu kabul ederek karar vermektir. Bunun anlamı kişinin kendini başkasının yerine koyması hayata onun gözüyle bakmaya çalışmasıdır. Kendinin ve başkalarının bilinçli ve bilinçdışı duygulanımlarının ayırımına varmak onlar için yalnızca sempati duymayıp onlarla birlikte empati duymak; karar alma sürecinde kendi dürtülerini kavramak ve onları hesaba katmaktır. Kişinin başkasının varlığını hesaba katması başkasına değer yüklemesi ile ilişkilidir. Yani karar verme sürecinde kişinin kendisi ve başkası arasındaki ilişkiyi ve farklılığı kavramasıdır. Bu kavrayış 17. yüzyıl Alman filozofu Leibniz’e göre insanın özgürlüğü ile ilişkili bir kavrayıştır ve mantıksal değil ahlaki bir zorunluluğa dayanmaktadır. İnsan özgür olup olmamayı seçemez ama eğitim ile özellikle de duygu eğitimi ile özgürlüğünü fark ederek onu kullanmayı öğrenebilir. Öte yandan özgür olmak rahat ve ölçüsüz olmak değil, var oluşun sonsuz zorluklarını tanımak, davranışların hazır reçetelerinin olmadığını fark etmek demektir (Billington, 1997, s. 301).

Davranışların ahlaki çerçevesini oluşturma süreci konusunda araştırma yapan 18.yüzyıl İngiliz filozofu David Hume (1711-1776) ahlakın tümünün haz ve acı ilişkisi üzerine kurulduğuna işaret eder. İnsan davranışlarının belirleyici tutkulardır. Pasif ve etkin olmayan bir güç olan aklın dinamik bir alan olan ahlakta etkili olamaz ve davranışları denetleyemez. Akıl iradi eylem için bir motif olamaz, irade ve istemenin yönlendirilmesinde tutkuya rakip olamaz. Hatta ona göre akıl tutkuların kölesidir ve tutkulara itaat ve hizmet etmekten başka görev iddiasında bulunamaz (Hume, 1997, s. 365).

Öte yandan ahlakta tamamen bireysel iradeye dayalı bir düzeni savunan Hume insanlar arasındaki ahlaki uyuşmanın varlığını da duygudaşlığa bağlı olarak kurar. Duygudaşlık kişinin sadece kendi çıkarları için değil, başkalarının varlığını da hesaba katmayı sağlar ve ferdin kendi doğasından kaynaklanır. İnsan doğasında duygudaşlıktan daha değerli ve önemli bir şey yoktur.

Sonuç

Tüm bu değerlendirmelerin ışığında baktığımızda duygu eğitimi oldukça önemlidir ve bu eğitiminin programlarda yer alması gerekmektedir. Duygu eğitimi ile bedeni ve zihni ile bir bütün olan insanın bu iki boyutunun bir arada işlemesi ve bütünleşmesi sağlanacaktır. Öte yandan bireysel ve toplumsal özgürlükler alanındaki problemlerin ortadan kaldırılabilmesi için de duygu eğitimi önemlidir. İnsanların birbirlerini anlayabilmesi ve haklarını ve özgürlüklerini hak ettiği şekilde kullanabilmesi için duygu eğitimine gereken önemin verilmesi gerekmektedir.

Duygu eğitimi kişi olmayı da desteklemektedir. Felsefede ‘kişi olmak’ kavramı insan olmaktan ayrı ve farklı bir duruma işaret etmektedir. Kişi olmak insanın farklı bir düzeyidir. İnsan olmak insana ait temel özelliklere sahip olmaktır. Bu özelliklere sahip olmak bakımından insanlar arasında fark da yoktur.

‘Kişi olmak’ ise sahip olunan bu ortak ve temel özelliklerin kullanılmasına dayalı bir boyut olarak önemli ve değerlidir. Dolayısıyla kişi olmanın kendisi bir değer olarak konulmaktadır. Gerçek ve yüksek bir değer olarak ‘kişi olmak’ insan hayatı için bir önemli bir amaç olmaktadır. Bu amacın gerçekleşmesi ise insanın duygusal boyutunun güçlendirilmesi ile doğrudan alakalıdır.

Kaynaklar

- Atıcı M. (1997). "Çağlar Boyunca Önemini Yitirmeyen Bir Çağrı: Kendini Bil" *Cogito*, 10.
- Billington R. (1997). *Felsefeyi Yaşamak*, Çev. A. Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Cevizci A. (1996). *Felsefe Sözlüğü*, Ekin Yayınları, Ankara.
- Goleman, D. (1997). *Duygusal Zekâ*, Çev. B. S. Yüksel, Varlık/Bilim, İstanbul.
- Hume, D. (1997). *İnsan Doğası Üzerine Bir İnceleme*, Çev. A. Yardımlı, İdea Yayınları, İstanbul.
- Platon (1980). *Phaidon*, Çev. S.K. Yetkin, H. R.Atademir, MEB Yayınları, İstanbul.
- Zeller E. (2001). *GreK Felsefesi Tarihi*, Çev. A. Aydoğan, İz Yay., İstanbul.